

# Vart tog dyborren vägen?

DABS'vattenväxtkursion till Kvänsen 1996

Staffan Jansson, Säter

Den årligen återkommande vattenväxtkursionen ställdes detta år till den föga kända sjön Kvänsen i Husby sockens östligare delar. För första gången i historien hade denna programpunkt alltså förlagts utanför själva älvbygden.

I dessa trakter finns fläckvisa förekomster av urkalk insprängda i berggrunden. Mitt i den karga barrskogen kan det därför hända att gentianans blå blommor lyser upp det övergivna kalkbrottet och i hyggeskanten kan man med lite tur träffa på tuvor av tagelstaty:

## Dyborren

Det var dock inte detta faktum som gjorde att våra blickar sökte sig mot detta hörn av världen. Det var istället Sten Selanders och Gunnar Lohammars förtjänst. Selander grundar sig nämligen i sin bok "Det levande landskapet i Sverige", bl. a. på Lohammars avhandling "*Wasserchemie und höhere Vegetation schwedischer Seen*" (1938). Han låter också det hela illustreras av en bild. Du som har turen att ha denna bok i ditt bibliotek kan lämpligen slå upp plansch 66 och begrunda denna ett ögonblick. För de mindre lyckligt lottade meddelas att bilden föreställer en vik av en sjö, med löv- och barrskog i bakgrunden. Framför denna växer något som troligen är sjöfräken, medan hela förgrunden fylls av vattenaloe, förutom några näckrosblad. Det hela liknar en bild ur någon lärobok i biologi, där en massförekomst av vattenhyacint får illustrera hur en art, som hamnat utanför sitt egentliga utbredningsområde, sprider sig ohämmat i avsaknad av fiender och parasiter. Bildtexten lyder: "Ett av Sveriges besynnerligaste växtsamhällen är de flytande ängar som kan bildas av dyborren (*Stratiotes*). - Dalarna, Husby, Kvänsen."

Främst var det således förekomsten av dyborre, dvs vattenaloe som var intressant att undersöka. I Dalarnes Flora utlovas inte mindre än: "Villingen och Kvänsen, massvis".

Av denna skildkönade växt finns endast honplantor norr om Sonderjylland. Den saknar därför möjlighet att sprida sig med frön hos oss och verkar så ha gjort sedan den koloniserade området senast ca 6000 f. Kr. Troligen är hela den skandinaviska populationen en och samma genetiska individ som spritt sig vegetativt och lyckats överleva i 8000 år. Linne kallade arten för "Sveriges enda palmliknande växt".



## Expeditionen

Men, det måste erkännas, våra förhoppningar grusades. Vi hade väntat oss någonting i stil med Floridas träskmarker, men fann en helt vanlig, näringsfattig svensk skogssjö. Ett tiotal förväntansfulla botanister mötte upp och paddlade, rodde och traskade kring sjön i några timmars tid, för att uppbbringa följande, föga imponerande artlista, innehållande inalles 20 arter:

sjöfräken	igelknopp	fackelblomster	kärrsilja
vass	nordnäckros	vattenklöver	dybläddra
säv	gulnäckros	kråklöver	trubbnate
trådstarr	hästsvans	frossört	gäddnate
bredkaveldun	topplösa	strandklo	ålnate

Frågorna hopar sig. Kunde vi trots allt ha missat aloen? Borde inte i så fall åtminstone en del tecken tyda på en viss näringshalt i vattnet? Vilka processer finns som skulle kunna resultera i en minskad näringshalt i en sjö, utan att omvärldsbetingelserna har förändrats i någon högre grad?

## En jämförelse

Det är intressant att jämföra vår artlista med den 58 år äldre, som presenteras i Lohammars bok. Från Kvensen beskriver han följande 24 arter.

sjöfräken	svalting	gul näckros	gräsnate
vass	hästsvans	vit näckros	ålnate
säv	topplösa	dvärgigelknopp	långnate
trådstarr	vattenstäckra	flotagräs	gropnate
flaskstarr	vekt braxengras	igelknopp	vattenaloe
knappsäv	nålsäv	gäddnate	vattenbläddra

Det första man slås av är att drygt hälften av våra fynd är återfynd. Troligen åtskilligt mer; bläddorna och näckrosorna var inte så uppdelade som idag och såväl strandväxter som små undervattensarter kan ha förbigåtts av oss.

Den andra och mest omskakande reaktionen är att det nästan bara är vattenaloe som indikerar en näringsrikare vattenmiljö! Ingen av listorna vittnar om någon uttalad eutrofiering, snarast tycks dagens kaveldun peka på en ökad näringsstatus sedan 1938. "Dyborren" verkar ha hamnat i en tämligen ordinär mellanbygdssjö, klart fattigare än vad som brukar anses normalt för arten.

Malmgren (1982) beskriver aloen som en ekologisk parallell till *Hydrocharis*, alltså dyblad, och ofta förekommande tillsammans med denna i näringsrika vatten, gärna i kulturbygderna. Någon dyblad lär inte stå att finna i Kvensen. Var då denna förekomst en tillfälligt uppblommad invasion? Fler expeditioner, inte minst till grannsjöarna Villingen och Dormen, får utrustas de kommande åren för att söka svaren på dessa frågor.

## Referenser:

Lohammar, G. 1938: Wasserchemie und höhere Vegetation schwedischer Seen.  
Malmgren, U. 1982: Västmanlands Flora.